

Кретов П. В.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

Кретьова О. І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології,
зарубіжної літератури та методики навчання,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА СИМВОЛІКА ДИСКУРСУ

Феномени міжкультурної комунікації та «розділених суспільств» з необхідністю передбачають опору на символічну будову картини світу людини, причому як у динамічному аспекті смислопородження в тілі культури (герменевтичний вимір символу), у функціональному аспекті побутування символу та символіки у тілі культури, «горизонті смислів» та «життєвому світі» (Е. Гуссерль) людини (феноменологічний і функціональний (Д. Деннет) виміри символу), так і в репрезентаційному аспекті символу як способу фіксації і презентації смислового простору об'єктів свідомості. Символ може набувати ознак онтологізованого об'єкта, що зумовлює його релевантність для побудови уявлень про самоідентичність людини, а також її самопозиціонування у світі, що стосується як соціальних та поведінкових, так і когнітивних, мотиваційних і ціннісних установок людини.

Символічний ландшафт соціуму й культури, картини світу людини, його структура, функціонал та смисловий потенціал визначають напрям розвитку суспільства, культури, соціальної групи чи людини, створюючи у смисловому (об'єктному та речовому) просторі своєрідний коливальний контур чи флуктуаційну модель їх зміни стосовно деяких критичних точок, які визначаються смисловими рядами символів і символіки, що характеризують, наприклад, певну епоху чи тип культури. У цьому сенсі символіка медіапростору і навіть мови (майже всіх рівнях – від частотності слововживання до базових концептів, від семантики до синтаксису) може бути інтерпретована як відкритий програмний код картини світу.

Використання в репрезентативних смислових формах медійного дискурсу і комунікації загалом символів, що вкоренилися в архетипах колективного несвідомого, механізмів орієнтації на аргументи *ad hominem* і апеляція не до логіки, інтелекту і критичного мислення свідчить про неможливість поєднати сильні сторони міфологічної та раціональної картин світу в умовах колосальної соціокультурної динаміки та техногенних соціальних трансформацій. Сучасний міфологізований образ спільноти можна не доводити, а лише «показувати» («Як уже говорилося: не думай, а дивись!» Л. Вітгенштайн, ФТ, 66) [1], позбавляючи його глибини, просто «встановлюючи» символічні смислові блоки у свідомість реципієнта, поза поясненнями будь-яких вітгенштайніанських «правил гри».

Видається вельми евристичним розширення поняття середовища у бінарній зв'язці «людина – середовище», коли поняття *Umwelt* (Я. фон Ікскюль) інтерпретується як світ смислів людської істоти, а не плацдарм для Марксового олюднення природи. Втім, безпосередньо зіставити гуссерлівський *Lebenswelt* і ісключівський *Umwelt* все одно не є можливим без чіткого визначення поняття свідомості, оскільки інакше деривативний ряд (ноосфера, семіосфера, естетосфера, символосфера etc.) понять, що розкривають світ людського, рекурсивно розширюється до нескінченності. Тому припустимо, що символічні механізми свідомості (в межах семіотичного коду мови) в такій гранично широкій інтерпретації людського світу і систем взаємодії «людина – природа», «людина – світ», «людина – соціум», «людина – людина» і т. ін. існують у тому сенсі, наскільки вони сприяють формуванню чи безпосередньо формують картину світу людини. Символ у цьому контексті може бути інтерпретований як самоподібна фрактальна структура мови (бачимо, як легко концептуальні аналогії переходять у концептуальні метафори, яка апелює до образів, метафор, загалом – до семантики та смислогенерації. Сучасний класик конструктивізму П. Вацлавік розрізняє цифрову комунікацію, що спирається на структури, величини, масиви даних, загалом логіку й аналогову комунікацію, яка апелює до образів, метафор, загалом – до семантики та смислогенерації [5]. Його однодумець Д. Пінк взагалі стверджує, що інформаційні взаємодії в культурі та масовій комунікації поступово витісняються концептуальними, смисловими, що передбачають простір смислів культури) [3]. Також можна визначити символ як метафору, певним чином замкнуту на себе (...стрічка Мебіуса, пляшка Кляйна, вузол Борромео, мозаїка Пенроуза, структури Ешера і т. д.), як таку структуру, яка, крім ознаки самоподібності, може мати ще й ознаки гомеоморфності та самовідтворення. Ситуативно регульована, стохастична реальність мови-сприйняття, інтерпретації (сосюрівське

parole з дихотомії langue – parole), «тоне» у глибинах мови, у невичерпності її потенційних смислів та інтерпретації значень. Можемо припустити, що такий механізм трансцендування реципієнта або того, хто говорить, від вузького контексту комунікації і вихід на рівень тезаурусу мови в цілому запускається саме символом. (Згадаймо загальновідому максиму Л. Вітгенштайна про те, що межі мови людини детермінують межі її світу («Трактат» 5.6)) [1].

Отже, коли ми говоримо про символічну репрезентацію в соціокультурному та й будь-якому дискурсі концепту ідентичності та всього масиву смислів картини світу людини, пов'язаної з нею, ми передовсім маємо на увазі масові медіа, які формують смислове тло існування людини, громадську думку. Навряд чи смисловий тезаурус літератури, семіотичні невербальні культурні коди можуть змагатися з потужністю згаданого соціального ресурсу, який зазвичай є політично й економічно ангажованим і безпосередньо не є відображенням гуманістичної картини світу, байдуже, антропоцентричною вона є чи нонантропоцентричною. З цього випливає, що деформації масової свідомості (пригадаємо традиції антиутопії ХХ ст. від Дж. Орвелла та Р. Бредбері до, скажімо, Ф. К. Діка та В. Гібсона, і насамперед орвеллівську концепцію «новоязу», ідеологізований медійний словотвір конквзональної війни Росії проти України та Заходу), який є механізмом структурної дискредитації та девальвації смислів, що укорінилися у сфері практичної філософії, моралі й етики) пов'язані насамперед з маніпуляціями смислами та їхньою кінцевою заміною чи спотворенням через оперування символами й символічними рядами. Це виявляється насамперед у медійній «картинці», слововжитку, використанні та створенні специфічної лексики, метафорики тощо.

Засобом індивідуального опору такому стану справ може бути присутність у свідомості людини розуміння того, що відомий дослідник секуляризованої ідентичності Ч. Тейлор в аристотелівській традиції називає «основним благом» (constitutive good). Людина у пошуках блага (our need for identity) звертається до космічного масштабу світоустрою, самість (self) вказує їй на необхідність самоідентифікації щодо блага (orientation to the good), причому блага не миттєвого, скороминущого (приємне), а онтологічного, яке належить до порядку буття [2]. Символічна форма вказівки цей абсолют видається незаперечною – від піраміди форм Стагирита до Августина, Ц. Тодорова і Д. Наваррії розуміння цього суттєво не змінилося. Сучасні дослідження з філософської антропології, що вивчають «розділені суспільства» (divided societies) [3], а також розглядають потенціал символіки в соціальній конфліктології, апелюють, на наш погляд, не до

функціонального, дейктичного аспекту символіки, а скоріше до її онтологічного потенціалу, до її смислового та речового наповнення (поняття речі вживаємо у традиції М. Гайдеггера).

Символ і символіка, отже, крім предикацій трансфінітності та мультипанорамності, в сучасних суспільстві й культурі може повертати собі, здавалося б, втрачені нею в новий час властивості та якості практики самопізнання, практики себе, антропопрактики, оскільки маніпулювати символами можливо також, як можлива і їх підміна, але ідентифікувати себе через символ людина здатна тільки в результаті власного вибору, неважливо при цьому, наскільки вона вільна. У цьому сенсі символ, використовуючи прадавній символ дзеркала (або сучасний образ масової культури – дзеркало Галадріелі з «Володаря перстенів» професора Толкіна або дзеркала Яцрес (The Mirror of Erised)), для людини у ситуації міжкультурної комунікації виступає способом та місцем самопізнання, зустрічі з собою.

Список використаних джерел:

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження ; пер.з нім. Є. Попович. К. : Основи, 1995. 311 с.
2. Тейлор Ч. Джерела себе. Творення новочасної ідентичності. К. : Дух і літера, 2005. 694 с.
3. Pink, Daniel H. A whole new mind : why right-brainers will rule the future. New York : Riverhead Books, 2006. 304 p.
4. Ross, M. H. Culture and Belonging in Divided Societies: Contestation and Symbolic Landscapes. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.
5. Watzlawick, P. The Invented Reality: How Do We Know What We Believe We Know? New York : W. W. Norton & Company, 1980. 352 p.